

- Хайдеггер М. Время и бытие: статьи и выступления / сост., коммент., пер. с нем. В. В. Библихин. Москва : Республика, 1993. 447 с.
- Юдин Б. Г. Что там, после человека? *Глобальное будущее 2045: Антропологический кризис. Конвергентные технологии. Трансгуманистические проекты*. Москва : «Канон+» РООИ «Реабилитация», 2014. С. 26–42.

References

- Fukuiama F., & Levin M. B. (Trans.). (2004). *Nashe postchelovecheskoe budushchee: Posledstviia biotekhnologicheskoi revoliutcii [Our posthuman future: Consequences of the biotechnological revolution]*. Moskva: OOO "Izdatelstvo ACT"; OAO "LIUKS" [in Russian].
- Iudin B. G. (2014). Chto tam, posle cheloveka? [What is there, after the man?]. In *Globalnoe budushchee 2045: Antropologicheskii krizis. Konvergentnye tekhnologii. Transgumanisticheskie proekty [Global future 2045: Anthropological crisis. Converged technologies. Transhumanist projects]* (pp. 26-42). Moskva: "Kanon+" ROOI "Reabilitatsiia" [in Russian].
- Khaidegger M., & Bibikhin V. V. (Trans.). (1993). *Vremia i bytie: stati i vystupleniia [Time and being: articles and speeches]*. Moskva: Respublika [in Russian].
- Piko della Mirandola Dzh. (1962). Rech o dostoinstve cheloveka [It's about human dignity]. In *Istoriia estetiki. Pamiatniki mirovoi esteticheskoi mysli [History of aesthetics. Monuments of world aesthetic thought]* (Vol. 1. pp. 506-514). Moskva: Akademiia iskusstv SSSR [in Russian].
- Trofimov V. V. (2016). Antropologicheskii krizis i problemy transgumanizma [Anthropological crisis and the problems of transhumanism]. *Nauchnye vedomosti. Seriiia Filosofiiia. Sotciologiiia. Pravo [Scientific sheets. Philosophy Series. Sociology. Right]*, 17 (238), 37, 186-188 [in Russian].

УДК 330.16:172.1

БЕЗРУКОВ Сергій Ігорович

аспірант кафедри філософії Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка

НОВІ ПОГЛЯДИ НА ПАТЕРНАЛІЗМ КРИЗЬ ПРИЗМУ ПОВЕДІНКОВОЇ ЕКОНОМІКИ

Ми живемо в епоху тотального впливу інформаційних технологій на суспільство. «На початку двадцять першого століття протягом дня люди генерують у середньому 2,5 мільйони трильйонів байт даних» (Стивенс-Давидовиц, с. 28). Наявність персональних електронних пристроїв таких, як смартфон, ноутбук, планшет, дають можливість компаніям на зразок Google та Facebook у режимі реального часу збирати й аналізувати величезний об'єм даних щодо вподобань користувачів. З настанням інформа-

ційної епохи наука отримує нові, значно більші можливості аналізувати поведінку індивідів і робити сенсаційні висновки й відкриття.

Нові знання про людину, її поведінку та особливості прийняття рішень дозволяють по-іншому поглянути на природу відносин між людьми взагалі, та державою й людиною зокрема. Соціальні мережі помітно впливають на взаємодію державної влади й суспільства, бо все частіше стають своєрідними посередниками між владою та громадянами. Значення інформації важко переоцінити, оскільки саме через її виробництво, розповсюдження, зберігання чинна влада може поширювати свої ідеї.

Поява нового напрямку «поведінкової» або, як її ще називають, «біхевіористської» економіки вважають однією з найяскравіших подій у розвитку економічної теорії останнього періоду. «Довгі роки більшість економістів опиралися закликати використовувати більш точні характеристики людської поведінки для створення своїх моделей. Але все ж мрія про оновлену економічну теорію здійснилася завдяки появі великого числа молодих креативних учених, готових ризикнути й порвати з традиційними підходами в економіці. Так виник напрям під назвою «поведінкова економіка». Це не нова дисципліна: все та ж економіка, але значно збагачена знаннями з галузі психології та інших соціальних наук» (Ричард Талер, 2017, с. 30). Ідеї поведінкової економіки та її інструменти високо відзначені сучасною науковою думкою й мають широку популярність серед політиків і державних діячів. Коли Барак Обама прийшов до влади, його команду називали «поведінкова команда мрії», «до якої входили автори бестселерів Ден Аріелі, Річард Талер та Кас Санстейн з Університету Чикаго, а також Нобелівський лауреат Даніель Канеман з Принстона ... її члени давали Обамі довідки щодо політичних меседжів, збору коштів, контролю чуток, а також мобілізації виборців» (Grunwald, 2009). Слід зауважити, що на даний момент Річард Талер, також є Нобелівським лауреатом (Ричард Талер, 2017). Стейкий інтерес до ідей біхевіористської економіки мав і экс прем'єр-міністр Великобританії Джеймс Камерон, який створив спеціальний комітет щодо поведінкової економіки і запросив Річарда Талера радником. Він говорив про те, що мета цього комітету – переконати людей робити вибір, який буде вигідний і їм самим, і всьому суспільству (Wintour). «Дослідники-біхевіористи не стали замикатися рамками позитивного аналізу, досить швидко приступивши до вироблення нормативних рекомендацій, адресованих державі (але почасти також й іншим великим «гравцям» – таким як корпорації або політичні партії). Нормативна програма, яка виросла з ідей поведінкової економіки, отримала назву «нового патерналізму». Вона набагато розсунула межі допустимого державного втручання в економіку та ширше – в приватне життя людей у порівнянні з тим, що була готова санкціонувати традиційна неокласична економіка добробуту» (Капелюшников, 2013, с. 4).

Патерналізм – це втручання в життя людини проти її волі з боку третіх осіб (держави, сім'ї, церкви) за умови того факту, що таке втручання

покращує його стан та запобігає вчинення індивідом шкоди самому собі. Індивід не в змозі визначити, в чому полягають його істинні інтереси і є хтось, хто знає краще, може й повинен формулювати їх замість нього. Хоча патерналізм буває не тільки державним, а і приватним, але найчастіше термін вживається у сфері відносин між державою й індивідом, тоді коли держава обмежує свободу людини в її інтересах. Прикладів державного патерналізму дуже багато. Це можуть бути обов'язкові внески в систему соціального страхування, заборона їзди на мотоциклі без шолома, примусове переливання крові хворим дітям, навіть коли релігійні погляди батьків цього не допускають. Класичний приклад патерналізму – це відносини батьків і дітей. Говорячи: «не дивись телевізор», «не бався з сірниками», вони проявляють патерналістські взаємини, бо дитина не раціональна істота й вона може заподіяти шкоду собі. Коли ми говоримо про державний патерналізм, маємо на увазі опіку по відношенню до дорослих та дієздатних людей. Вважається, що вони достатньо раціональні щоб обирати собі майбутніх опікунів на виборах, але недостатньо раціональні, щоб розуміти, харчуватися у фаст-фудах чи ні, вибирати ту або іншу програму пенсійного страхування й таке інше. Існує багато форм патерналізму. Розрізняють «жорсткий» і «м'який» в залежно від обмежень, які, накладає держава на поведінку людей, на свободу їх вибору. Найкращим прикладом жорсткого патерналізму є «сухий закон» у США. Вважається, що дорослі люди самі не розуміють, що в їхніх інтересах, вживають алкоголь, скорочують тривалість життя, погіршують здоров'я – тому держава може спрямувати їх на правильний шлях.

Варто зазначити, що стандартний підхід в економічній теорії був жорстко критичним по відношенню до різних форм патерналізму й це пов'язано передусім з концептуальними основами традиційної економічної теорії та моделлю раціонального вибору. «Така послідовна антипатерналістська установка цілком логічна й зрозуміла. Справді, якщо «споживач завжди має рацію» (тобто завжди діє раціонально), то тоді ні для яких поліпшень його добробуту шляхом втручання в прийняті ним рішення просто не залишається місця» (Капелюшников, 2013, с. 28). Однак поведінкова економіка емпірично доводить, що раціональність індивіда в процесі прийняття рішень була значно переоцінена класичною економічною теорією «... відхилення фактичної поведінки від нормативної моделі [раціонального вибору] є занадто численними, щоб їх ігнорувати, занадто систематичними, щоб відкидати їх як випадкові помилки, і занадто фундаментальними, щоб намагатися вписати їх в нормативну систему шляхом ослаблення її вихідних передумов» (Tversky, 1986, с. 252) Так, наприклад, концепція обмеженої раціональності Г. Саймона спирається на ідею, що більшість людей раціональні лише частково. Вони застосовують, найімовірніше, евристичний аналіз, аніж правила оптимізації, оскільки обчислити корисність кожної з можливих дій досить складно. Ідеї Г.Саймона

ґрунтуються на тому, що люди не мають досконалої пам'яті, безмежних розумових та пізнавальних здібностей, вони не здатні коректно оцінювати ймовірності бажаних подій тощо (Саймон, 2012).

Виходячи з наведених положень, можна дійти висновку, що в тих випадках, де людина схильна й може приймати нераціональні, хибні рішення, держава має прийти їй на допомогу, підставити плече, або, краще сказати, «підштовхнути ліктем». Саме так і називається популярний бестселер Санстейна й Талера «Nudge» (в перекладі «Поштовх ліктем»), у якому вони намагаються донести до широкого загалу ідеї «нового» або «лібертаріанського» патерналізму (Thaler, 2008). Якщо проаналізувати в широкому сенсі «лібертаріанський патерналізм» Талера й Санстейна, то його можна описати терміном зрозумілим із повсякденного життя – «налаштування за замовчуванням». Одним із масштабних прикладів застосування ідей «лібертаріанського патерналізму» на практиці є ситуація на ринку пенсійного страхування в США. Американським законодавством громадянам надається можливість вносити кошти на недержавні пенсійні програми до сплати податків. Програма 401(k) найбільш розповсюджена, про неї й піде мова. Приєднатися до програми можна при працевлаштуванні у два способи, або окремо підписати трудовий договір і окремо за бажанням працівника програму 401(k), або одразу, за замовчуванням, внести програму 401(k) в трудовий договір і надати можливість працівнику не згодитись, написавши письмову відмову. З точки зору стандартної моделі раціонального вибору ці схеми абсолютно еквівалентні й повинні приводити до однакових результатів. Тобто, особливої різниці немає, ті хто не хочуть бути учасниками програми, легко можуть вийти з неї, однак, статистика говорить про інше. «Згідно з результатами дослідження, виконаного на основі даних трьох великих американських компаній, після переходу до схеми автоматичного зарахування охоплення працівників цих компаній планом 401(k) виріс за півроку з 26–43% до 86–96% (Choi, 2002). Згідно з результатами іншого дослідження, при переході до системи автоматичного зарахування початкові показники охоплення працівників планом 401(k) збільшилися в обстежених компаніях з приблизно 50% до майже 90% (Madrian, 2001). У наведеному прикладі видно, що м'яке патерналістське втручання призвело до значного росту добробуту людей без особливого примусу з боку держави.

Отже, можна зазначити такі характерні ознаки лібертаріанського патерналізму:

Для вирішення своїх поведінкових проблем люди потребують втручання третіх осіб. Найкращим кандидатом на цю роль є держава.

Експерти можуть вивчати той вплив, який у реальному житті здійснюють на добробут ті чи інші акти вибору, і приймати від імені індивідів рішення кращі тих, на які вони здатні самі.

З точки зору політики те, як люди відчують себе в суспільстві, важливіше того, що вони бажають, або того, що вони роблять.

Список використаних джерел

- Капельюшников Р. И. Поведенческая экономика и новый патернализм / Нац. исслед. ун-т «Высшая школа экономики». Москва: Изд. дом Высшей школы экономики, 2013. 76 с.
- Нобелевскую премию по экономике получил американец Ричард Талер. *BBC NEWS. Русская служба*. 2017/October/9. URL: <https://www.bbc.com/russian/news-41552764>
- Талер Р. Новая поведенческая экономика. Почему люди нарушают правила традиционной экономики и как на этом заработать / пер. А. Прохорова. Москва: ООО Изд-во «Э», 2017.
- Саймон Г. Проверимость и приближительность. *Философия экономики*. Антология / под ред. Д. Хаусмана. Москва: Изд-во Института Гайдара, 2012. С. 111.
- Стивенс-Давидовиц С. Все лгут. Поисковики, Big Data и Интернет знают о вас всё / пер. Л. И. Степанова. Москва: ООО Изд-во «Эксмо», 2018.
- Choi J, Laibson D, Madrian B, Metrick A. Defined Contribution Pensions: Plan Rules, Participant Decisions, and the Path of Least Resistance [Internet]. *Tax Policy and the Economy*. 2002, 16, 67-114. URL: https://scholar.harvard.edu/files/laibson/files/defined_contribution_pensions_plan_rules_participant_decisions_and_the_path_of_least_resistance.pdf
- Grunwald M. How Obama Is Using the Science of Change. *Time Magazine*. 2009/April/02. URL: <http://content.time.com/time/magazine/article/0,9171,1889153,00.html>
- Madrian B. C., Shea D. F. The Power of Suggestion: Inertia in 401(k) Participation and Savings Behavior. *Quarterly Journal of Economics*. 2001. Vol. 116. No. 6. P. 1149–1225.
- Pensions: Plan Rules, Participant Decisions, and the Path of Least Resistance / ed. by J. M. Poterba. *Tax Policy and the Economy*. Cambridge, MA: MIT Press, 2002. Vol. 16. P. 67–113.
- Thaler R., Sunstein C. *Nudge: Improving Decisions About Health, Wealth and Happiness*. Penguin, 2008. 320 p.
- Tversky A., Kahneman D. Rational Choice and the Framing of Decisions. *The Journal of Business*. 1986. Vol. 59. No. 4. Part 2. P. 251–S278.
- Wintour P. David Cameron's «Nudge Unit» Aims to Improve Economic Behaviour. *The Guardian*. 2010. 9 September.

References

- Choi J, Laibson D, Madrian B, & Metrick A. (2002). Defined Contribution Pensions: Plan Rules, Participant Decisions, and the Path of Least Resistance [Internet]. *Tax Policy and the Economy*, 16, 67-114. Retrieved from: https://scholar.harvard.edu/files/laibson/files/defined_contribution_pensions_plan_rules_participant_decisions_and_the_path_of_least_resistance.pdf
- Grunwald M. (2009). How Obama Is Using the Science of Change. *Time Magazine*. 2009. April 02. Retrieved from: <http://content.time.com/time/magazine/article/0,9171,1889153,00.html>
- Kapeliushnikov R. I. (2013). *Povedencheskaia ekonomika i novyi paternalizm [Behavioral Economics and the New Paternalism]*. Moskva: Izd. dom Vyshei shkoly ekonomiki [in Russian].

- Madrian B. C., & Shea D. F. (2001). The Power of Suggestion: Inertia in 401(k) Participation and Savings Behavior. *Quarterly Journal of Economics*, 116, 6, 1149-1225.
- Nobelevskuiu premiiu po ekonomike poluchil amerikanets Richard Taler* [Nobel Prize in economics received American Richard Thaler]. *BBC. NEWS. Russkaia sluzhba*. [BBC NEWS. Russian service]. 2017/October/9. Retrieved from: <https://www.bbc.com/russian/news-41552764>[in Russian].
- Poterba J. M. (Ed.). (2002). Pensions: Plan Rules, Participant Decisions, and the Path of Least Resistance. In *Tax Policy and the Economy*. (Vol. 16. pp. 67-113). Cambridge, MA: MIT Press.
- Saimon G. (2012). Proveriaemost i priblizitelnost [Verifiability and approximation]. In *Filosofia ekonomiki. Antologiya* [Philosophy of Economics. Anthology] (p. 111). Moskva: Izd-tvo Instituta Gaidara [in Russian].
- Stivens-Davidovite S., & Stepanova L. I. (Trans.). (2018). *Vse lgot. Poiskoviki, Big Data i Internet znaiut o vas vse* [Everybody lies. Search Engines, Big Data and the Internet Know Everything About You]. Moskva: OOO Izd-vo "Eksmo" [in Russian].
- Taler R., & Prokhorova A. (Trans.). (2017). *Novaia povedencheskaia ekonomika. Pochemu liudi narushaiut pravila traditcionnoi ekonomiki i kak na etom zarabotat* [New behavioral economics. Why do people break the rules of the traditional economy and how to make money]. Moskva: OOO Izd-vo "E" [in Russian].
- Thaler R., & Sunstein C. (2008). *Nudge: Improving Desicions Abouth Health, Wealth and Happiness*. Penguin.
- Tversky A., & Kahneman D. (1986). Rational Choice and the Framing of Decisions. *The Journal of Business*, 59, 4, 2, 251-278.
- Wintour P. (2010). David Cameron's "Nudge Unit" Aims to Improve Economic Behaviour. *The Guardian*. 2010. 9 September. Retrieved from: <https://www.theguardian.com/society/2010/sep/09/cameron-nudge-unit-economic-behaviour>

УДК 364-322:004

[orcid.org/ 0000-0002-6387-9847](https://orcid.org/0000-0002-6387-9847)

БЄЛИШЕВ Олексій Володимирович
аспірант кафедри філософії Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка

ВОЛОНТЕРСТВО У СВІТІ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ: ПОНЯТТЯ, ХАРАКТЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ ТА ВИДИ

Слово «волонтер» походить від французького «volontaire», яке, в свою чергу, походить від латинського «voluntarius», і в дослівному перекладі